

هو العليم

تبیین اقسام اطلاق

و بی نتیجه بودن آن در اثبات مفهوم جمله شرطیه

سلسله دروس خارج اصول فقه - باب مفاهیم - جلسه هجدهم

استاد

آیه الله حاج سید محمد محسن حسینی طهرانی
قدس الله سرّه

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم
بسم الله الرحمن الرحيم

اطلاق کشفی و لفظی

محصل مطالبی که گذشت این شد که ما دو اطلاق داریم؛ اسم یکی را اطلاق کشفی و دیگری را اطلاق لفظی می‌گذاریم.

اطلاق کشفی

اطلاق کشفی به آن اطلاقی می‌گوییم که انسان به واسطهٔ مقدمات حکمت - که یکی از آنها این است که متکلم در مقام بیان است - در صورت نبودن قید و یا نبودن قرینهٔ مقامیه و یا مقالیه کشف می‌کند که منظور مولا اطلاق است. در اینجا از عدم قرینه و عدم قید قرار دادن یک شیء اطلاق را انتزاع می‌کنیم. لا محاله وجود این اطلاق، دایرهٔ مدار عدم وجود قرینهٔ مشککه‌ای است که قبلاً عرض کردیم و با وجود این قرینهٔ مشککه یا با وجود یک احتمال جدی عقلایی، این اطلاق تبدیل به اجمال می‌شود. وقتی که تبدیل به اجمال شد طبعاً باید اخذ به قدرمتیقن شود و این دیگر اطلاق نیست.

اطلاق لفظی

و اطلاق لفظی این است که خود کلام و لفظ با وجود قرینهٔ لفظیه و یا قرینهٔ مقامیه، بر این معنا دلالت کند که متکلم و مولا جمیع مصادیق آن عنوان را به لحاظ واحد و یکسان و در یک ردیف، مورد برای تکلیف و متعلق تکلیف قرار داده است. اطلاق به این کیفیت هم‌دوش و هم‌تراز با عام خواهد بود.

عام، به دلالت لفظیه بر جمیع مصادیقش علی‌السواء دلالت می‌کند، مانند دلالت «أکرم العلماء» که بر تک تک افراد علماء، به صورت علی‌السواء دلالت می‌کند و وجوب به تعداد افراد عالم، منحل می‌شود. این وجوب بر همهٔ آنها به صورت تک تک تعلق می‌گیرد. و همین‌طور اطلاق لفظی و کلامی که به وسیلهٔ قرینه، چه مقامیه و چه مقالیه احراز شده باشد نیز بر جمیع افراد تحت تکفل خود علی‌السواء و به لحاظ واحد دلالت می‌کند.

بنابراین وقتی که شارع می‌گوید: «توضأً بالماء القراح» این وضوء به ماء قراح که اطلاق دارد هم شامل ماء بئر می‌شود، هم شامل نهر جاری می‌شود و هم شامل آب باران و امثال ذلک می‌شود. و این دلالت می‌کند بر اینکه تمام مصادیق این مطلق به لحاظ واحد در تحت تکفل این تکلیف قرار گرفته‌اند، به نحوی که هر کدام از این مصادیق متعلق برای تکلیف هستند.

چطور اگر در باب عام خاصی داشته باشیم باید آن خاص را با آن عام لحاظ کنیم. ما در ترجیح خاص بر عام، از این نقطه نظر خاص را بر عام ترجیح می‌دهیم که ممکن است آن خاص نسبت به عام که ظاهر است، اظهر باشد. و یا ممکن است آن خاص نسبت عام که ظاهر یا اظهر است، نص باشد.

اما در آنجا اگر یک خاص پیدا کردیم که دلالت و تقارن آن با عام موجب ارجحیت عام نسبت به آن خاص بود، دیگر نمی‌توانیم با آن خاص عام را تخصیص بزنیم، بلکه در آنجا با آن عام از خاص رفع ید می‌کنیم؛ همین‌طور در اطلاق کلامی که به واسطه قرائن و به واسطه خود لفظ دلالت آن اطلاق بر جمیع مصادیق آن عنوان از باب تطابق اثبات با ثبوت علی‌السواء است، اگر قیدی بیاید ما لحاظ می‌کنیم که آیا آن قید بر اطلاق اقوائت دارد یا اطلاق بر آن قید اقوائت دارد؟ اگر اطلاق اقوائت داشت ما از آن قید رفع ید می‌کنیم و عمل به اطلاق می‌کنیم.

چطور اینکه در باب عام اگر بعد از مقام بیان آن خاص آمده باشد حکم نسخ زمانی را دارد، در باب اطلاق هم اگر مقیدی بیاید و این اطلاق را قید بزند، در اینجا نیز حکم نسخ زمانی و یا در بعضی از موارد حکم نسخ افرادی را دارد.

اطلاق در باب مفهوم شرط، کشفی است یا لفظی؟

حال صحبت در باب مفهوم در این است که وقتی می‌گوییم که اخذ به اطلاق می‌کنیم، باید ببینیم که این اخذ به اطلاق کدام اطلاق است؟ آیا اطلاق کشفی است؟ یا اطلاقی است که با قرائن مقامیه و مقالیه آن را احراز کرده‌ایم؟ قطعاً و قطعاً در قضیه شرطیه یک‌هم چنین اطلاقیه که قرینه مقامیه و مقالیه دلالت بر احرازش بکند به نحوی که وجود عند الوجود و انتفاء عند الإنتفاء باشد نداریم.

غایت چیزی که می‌توانیم در قضیه شرطیه اثبات کنیم این است که همچون مرحوم نائینی بگوییم: اینکه متکلم شرطی را نیاورده است و جزاء را بدون قید و بدون هیچ قرینه‌ای، مطلق بیان کرده است و در مقام بیان سیره عقلائی حاکم بر این است که اگر منظور متکلم در مقام ثبوت نه در مقام اثبات، لحاظ تمام مصادیق این عنوان علی‌السواء نبود به نحوی که هر کدام از این مصادیق متعلق برای تکلیف واقع شوند، قطعاً می‌باید در اینجا قید و شرطی بیاورد و چون در اینجا هم دوش و هم طراز با این شرطی که در این قضیه است شرطی نیاورده است، ما اثباتاً کشف می‌کنیم که متکلم در مقام بیان، فقط این شرط را لحاظ کرده است، و این می‌شود اطلاق کشفی. این اطلاق کشفی دائر مدار وجود قید، وجود قرینه، وجود احتمال جدی و عدم احتمال جدی است.

اگر یک احتمال جدی وجود داشته باشد بر اینکه ممکن است علت دیگری جایگزین این علت شود و یا یک قید عام و یا قرینه عامی که ممکن است به عمومیت خودش شامل این اطلاق شود وجود داشته باشد، این اطلاق دیگر از بین می‌رود و تبدیل به اجمال می‌شود.

ماحصل مباحث گذشته

عدم دلالت جمله شرطیه بر مفهوم مخالف

فتحصل من جمیع ما ذکرنا اینکه در قضیه شرطیه هیچ مفهومی نیست؛ بلکه فقط و فقط صرف قضیه شرطیه دلالت بر لزوم به نحو ترتب می‌کند. یعنی جزاء بر وجود شرط مترتب است، همین. و دیگر اینکه آیا مولا خارج از محدوده منطوق نظری به توسعه در حکم دارد یا ندارد، قضیه شرطیه هیچ کاری به این مسئله ندارد. فقط اینکه اگر قرینه‌ای در اینجا نبود، ما از باب اطلاق کشفی حکم می‌کنیم که منظور مولا از ترتب جزاء بر شرط، وجود عند الوجود و انتفاء عند الانتفاء است، آن هم تا وقتی که احتمال جدی نیاید. ولی در مورد اطلاق کلامی، ما احتمال جدی را با خود اطلاق کنار می‌زنیم، قرینه خاص را با خود اطلاق کنار می‌زنیم و خود اطلاق را به عنوان دلیل مستقل با سایر ادله لحاظ می‌کنیم.

خلاصه در اینجا که اطلاق ما اطلاق کشفی است، این اطلاق دست کمی از اجمال ندارد. بله، فقط اینکه چون مولا در این مقام ساکت است، ما از سکوت مولا سوءاستفاده می‌کنیم و هر عنوان و مصداقی را که خواستیم اتیان می‌کنیم؛ فقط همین مقدار است و دیگر بیش از این مقدار نیست.

و غالب اطلاقاتی که شما در ادله و روایات می‌بینید تمام این اطلاقات، اطلاقات کشفی است که خلاصه خیلی نمی‌توان روی آن بحث کرد. من باب مثال اگر مولا در جایی بگوید: «**إن استطعت فحج**؛ اگر استطاعت پیدا کردی حج انجام بده»، ممکن است دلیل دیگری بیاید و بگوید که اگر در فلان قضیه این مسئله را پیدا کردی باز باید حج انجام بدهی. آنچه قضیه شرطیه می‌رساند این است که این جزاء مترتب بر این شرط است و علت برای این شرط است همین!

انتفای شخص حکم در فرض قول به علیت

اگر هم بخواهیم در قضیه شرطیه قائل به علیت شویم ما در ناحیه جزاء قائل به شخص حکم هستیم، یعنی وجوب حجی که به واسطه استطاعت است وجوداً و عدماً بر استطاعت مترتب است، یعنی جزاء را به شرط محمول می‌گیریم، یعنی وجوب حجی که از ناحیه استطاعت می‌آید وجوداً و عدماً مترتب بر استطاعت است.

اما ممکن است وجوب حج از یک ناحیه دیگری هم بیاید، مثلاً شارع از باب دفع کفار بگوید: اگر کافری در مکه بود واجب است بروید حج انجام بدهید و کفار را دفع کنید؛ این هم یک وجوب است. یا ممکن است وجوب حج از باب امر والدین بیاید، مثلاً والدین امر کنند که ولو مستطیع هم نیستی باید حج انجام بدهی. پس در اینجا قضیه شرطیه هیچ دلالتی بر وجود عند الوجود و انتفاء عند الانتفاء نمی‌کند.

تلمیح: اینها قرینه است.

استاد: نه، هر کدام از اینها خودش یک موجب حکم است، قرینه نیست. و کجا قرینه است؟! وقتی که مولا می گوید: **إن استطعت فحجّ** آیا شما از این کلام می فهمید که در هیچ مورد دیگری حج واجب نیست؟ نه، استطاعت فقط شرط برای حج است.

اگر ماقبل از فحص، کتابی مثل کافی را باز کردیم و این حدیث را دیدیم که **إن استطعت فحجّ**؛ آیا به صرف این روایت فوراً شما می گوید که هیچ علت دیگری، هیچ موجب دیگری، هیچ سبب دیگری برای وجوب حج نداریم؟ چه کسی این را می فهمد؟! اگر من می گویم: «**إن رزقت ولدًا فاطعم الفقراء**» آیا این دلالت می کند بر اینکه اطعام فقرا فقط در صورت رزق ولد است و در هیچ مورد دیگر نیست؟! این حرف یعنی چه؟!

تلمیذ: آنجا قرینه است؟

جواب: کجایش قرینه است؟! اینکه همه اش شد قرینه، پس اصلاً قضیه شرطیه که همه اش قرینه شد. الان مولا به شما می گوید: **إن رزقت ولدًا فاطعم**، آیا این قضیه دلالت می کند بر اینکه هیچ موجب دیگری برای سور دادن در عالم وجود ندارد؟! **تلمیذ: ما این را می فهمیم.**

استاد: کجا ما این را می فهمیم؟! آنچه که ما می فهمیم این است که یکی از علل سور دادن رزق ولد است، یکی از علل ارث است، یکی از علل حج است، یکی از علل منزل جدید است. **تلمیذ: اینها همه با قرینه هستند.**

استاد: پس شما می گوید: اصلاً ما قضیه شرطیه بدون قرینه نداریم. ما هم همین را می گوئیم که آن قدر قرائن زیاد شده است که عرف اصلاً از قضیه شرطیه هیچ نمی فهمد، فقط ترتب را می فهمد. **تلمیذ: وقتی که به عرف ارائه دهند از قضیه شرطیه این علیت را می فهمد.**

استاد: کجا علیت را می فهمد؟! چیزی که می فهمد لزوم است؛ یعنی این شرط، موجب جزاء است اما آیا یک شیء دیگری غیر از این شرط هم موجب جزاء هست یا نه، اصلاً از آن ساکت است. چیزی که عرف می فهمد این است که الان چرا این جزاء واجب شده است؟ به خاطر این شرط واجب شده است. حال در مورد اینکه آیا شرط دیگری نمی شود بیاید و این جزاء را واجب کند، ساکت است و عرف به آن کار ندارد.

پس شرط اصلاً مفهوم ندارد و کسانی که قائل به مفهوم هستند می گویند که خود مفهوم مخصص است، یعنی بین مفهوم و چیز دیگر تعارض است. اینها می گویند: وقتی که شما می گوید: **إن جاءک زید فأکرمه**، اصلاً نمی شود یک دلیل دیگری بیاید و با آن مفهوم معارضه کند. اگر یک دلیلی آمد و با مفهوم معارضه کرد، ما باید حکم تعارض را در اینجا جاری کنیم.

لذا من عرض کردم چه فرقی می کند بین اینکه متکلم در مجلس واحد به بیان واحد دو شرط را ذکر کند، مثلاً بگوید: **إن جاءک زید و إن کان تقیًّا فاکرم زیدًا**، و یا اینکه این دو شرط را در دو جمله مجزاً بیان کند؟

زیرا این قضیه واحده به دو قضیه شرطیه منحل می شود؛ **اِنْ جَاءَكَ زَيْدٌ فَاكْرَمَهُ** و **اِنْ جَاءَكَ زَيْدٌ تَقِيًّا فَاكْرَمَهُ**. حالا اگر شما قائل به مفهوم باشید چه جوابی می دهید؟ شما در اینجا چه می گوئید؟ چه فرق می کند؟
تلمیذ: **اینجا اطلاق دارد**.

استاد: کجا اطلاق دارد؟! اطلاق ندارد.

تلمیذ: **در اینجا دو اطلاق با هم تعارض پیدا می کنند؟**

استاد: این اطلاق دیگر با مقید چه فرق دارد؟ اگر یک قضیه شرطیه باشد و ما با اطلاق که دارد هزار تا قید بزنیم این دیگر می شود همان «شیر بی پا و دم و اشکم که دید؟»^۱ شما یک قضیه شرطیه را می آورید و می گوئید که اطلاق دارد و بعد برای اطلاق آن هزار تا موجب می آید. می گوئید: اگر تقی بود مقیدش کن و اکرامش کن. اگر لباس زرد پوشید مقیدش کن و اکرامش کن و... تازه خود آنها هم اطلاق دارند و با هم در تعارض هستند، خود آنها هم بر سر و کله هم می زنند، چون آن دلیل هم با این دلیل دیگر دعوا می کند.

تنها چیزی که قضیه شرطی می رساند این است که این جزاء به یک موجبی متعلق برای تکلیف واقع شده است. این موجب چیست؟ این موجب شرط است. اما اینکه آیا اصلاً امکان ندارد یا امکان دارد که شرط دیگری به جای این شرط بنشینند، قضیه شرطیه نسبت به آن ساکت است. شما الآن یک قضیه شرطیه ای را پیدا کنید که اصلاً علت دیگری جایگزینش نشده باشد. قبلاً عرض کردم که مرحوم ملا امین استرآبادی - رحمة الله علیه - در قرآن، هزار مورد شرط ذکر کرده است که هیچ کدام مفهوم ندارند.^۲

مقام بیان یعنی چه؟

اما یک مطلب دیگری که در اینجا خیلی باید لحاظ کرد و مخصوصاً در استنباط از روایات به درد می خورد این است که اصلاً مقام بیان یعنی چه؟ و به چه چیزی مقام بیان می گویند؟ یک وقت امام علیه السلام در مقام تدریس است و یک مطلبی را بیان می کند و یک وقت هم راوی یک مطلب را از حضرت سؤال می کند. مثلاً راوی پیش امام علیه السلام می رود و می گوید: آقا من غنم سائمه دارم. حضرت می فرمایند: «باید زکاتش را بدهی». آن وقت او برای مردم می گوید که امام فرمودند: «**فی الغنم السائمة زکاة**». سؤال اینجاست که آیا شما از غنم مألوفه هم پرسیدی و حضرت فرمودند: **فی الغنم السائمة زکاة**، یا اینکه نه، فقط از غنم سائمه سؤال کردی؟

۱. مثنوی معنوی (میرخانی)، دفتر اول:

گفت در عالم کسی را این فتاد *** شیر بی دم و سر و اشکم که دید

۲. الفوائد الطوسیة، الفائدة ۶۳، ص ۲۷۹ - ۲۹۱:

هذا حال مفهوم الشرط مع اتفاقهم على أنه أقوى المفهومات قد وجدناه غير معتبر في القرآن في أكثر من مئة و خمسة و عشرين موضعاً و لو أردت الأمثلة من غير قرآن لوجدناه ألوفاً متعددة. الشيخ الحرّ العاملي - رحمة الله عليه -.

مشکل اینجا است که این روایاتی که الآن در کتب مدوَّنه وجود دارد مقام بیانیّت آنها برای ما احراز نشده است که آیا اولاً بلاول امام علیه السّلام در مجلس درس با توجه به جوانب، این روایات را القاء کرده‌اند تا ما اخذ به مقدمات حکمت در مقام بیان بکنیم یا اینکه نه، راوی سؤال کرده است؟

لذا ما در روایات این همه اختلاف و این همه تضاد می‌بینیم، چون آن راوی از یک قسمت سؤال کرده و حضرت جواب داده است و دیگری از یک قسمت دیگر سؤال کرده و حضرت جواب داده است؛ در نتیجه بین این دو تضارب واقع شده است.

تلمیذ: شاید بتوان بین آنها جمع کرد.

استاد: اگر بشود ما که ابایی نداریم. لذا ما می‌گوییم که باید بین روایات جمع کنیم. من باب مثال علت اینکه الآن در باب خمس اختلاف است همین است. در یک روایت پنج مورد را ذکر کرده‌اند^۱ در یک روایت ارباب مکاسب را اضافه کرده^۲، در یک روایت «**فی المعدن و الفوص**» را اضافه کرده، در یک روایت ارث را اضافه کرده^۳، در یک روایت هبه را اضافه کرده، هدیه را اضافه کرده است^۴. به همین دلیل گیر کرده‌اند.

حالا در اینجا چه کار می‌توانیم بکنیم؟ بعضی‌ها گفته‌اند: آن روایات که پنج تا آورده است در مقام استقصاء بوده است، یعنی راوی استقصاء کرده و امام پنج تا را گفته است. ولی صحبت در این است که شاید راوی این پنج مورد را استقصاء کرده و امام در مقام استقصاء نبوده و از این پنج تا سؤال کرده و امام گفته‌اند: در این پنج تا خمس است. و یک راوی دیگر از ارباب مکاسب سؤال کرده و امام گفته‌اند خمس دارد. اصلاً اینکه ما روایات هبه داریم دلیل بر این است که امام در مقام استقصاء نبوده است، ما در مورد هبه روایت داریم. و فتوای خود این آقایان بر این است که هبه خمس دارد.^۵

البته نظر مرحوم آقا - رضوان الله تعالی علیه - بر این است که هبه خمس ندارد؛ ولی من قائل به خمس هستم، حتی در مورد ارث؛ مگر ارث اقربین که آنها استثنا شده است. ما پدر و مادر و خواهر و ... را استثناء می‌کنیم و یک مقدار دورتر از اینها، یعنی از پسر عمو به آن طرف را وارد می‌کنیم.

و جهت تمام اینها این است که مقام، مقام درس نبوده است و روایاتی که از ائمه به روات القاء شده در مقام بیان نبوده‌اند و اغلب اینها سؤال شخصی بوده است. حالا یک وقت راوی خودش آدم عالمی است و اهل روایت است که خودش متوجه جوانب مسئله است و سؤال می‌کند، مثل اَبی بصیر و محمد بن اَبی عمیر و محمد

۱. وسائل الشیعة، کتاب الخمس، باب ۲، ح ۹ و ۱۱.

۲. همان، باب ۸، ح ۱ و ۷.

۳. همان، باب ۸، ح ۵.

۴. همان، باب ۸، ح ۱۰.

۵. جواهر الکلام، ج ۱۶، ص ۵۶.

بن مسلم و امثال ذلک. اما یک وقت راوی آدم خوب معمولی است و آمده و سؤال می کند که یا ابن رسول الله در این قضیه جواب چیست؟ و می بینیم که قضیه را به یک عنوان کلی بیان می کند.

بازگشت اطلاعات روایات به اطلاق کشفی

لذا به مجرد اینکه یک عام می بینیم نباید فوراً عمل کنیم. علت اینکه می گویند: عمل به عام قبل از فحص از مخصص نمی شود، همین است. و تمام اینها به خاطر این است که مقام بیان در روایات برای ما محرز نیست. لذا تمام این اطلاعات، به اطلاعات کشفی برمی گردد! یعنی ما خاص را نمی بینیم و نمی دانیم. وقتی به علت ندیدن، کشف اطلاق کردیم دیگر نمی توانیم حکم کنیم بر اینکه این اثبات مطابق با ثبوت است.

ما در عام می توانیم بگوییم که این کلام مطابق با ثبوت است، چون خود متکلم گفته است: «**أَكْرَمَ كُلِّ عَالَمٍ**». این می شود اثبات منطبق با ثبوت. همین طور در مقام اطلاق ما از سایر قرائن و... به دست می آوریم که متکلم از این کلام عموم را قصد کرده است. فقط فرقی این است که آن لفظی که دال بر عام است در اینجا نیست اما از نقطه نظر محتوا بین اطلاق و عام هیچ فرقی نیست.

تلمیذ: «**مَا مِنْ عَامٍ إِلَّا وَقَدْ خَصَّ**»، پس ما نمی توانیم عمل به عام کنیم.

استاد: بله، البته این مطلب را گفته اند که چون خیلی عمل به عام شده است می گویند که عمل به عام قبل از فحص از مخصص نیست، ولی صحبت در این است که می خواهیم بگوییم: خود عام **لَوْ خُلِّيَ وَ طَبِعَهُ** منطبق بر ثبوت است، چون خود متکلم می گوید: آقا من این را می خواهم. خودش می گوید دیگر.

ولی صحبت در این است که ما اصلاً در اطلاق کشفی نمی توانیم احراز کنیم، در اطلاق کشفی از نبود قرینه و چون متکلم قید نیاورده، می خواهیم اطلاق را برعهده متکلم بگذاریم. در اینجا متکلم می تواند بگوید که چون ساکت هستیم، قید نیاوردم؛ و شما به همین ظهوری که هست عمل کن.

الآن مولا گفته است: ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾^۱ یعنی باید ﴿بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ حکم بشود. آیا متکلم گفته است که چه کسی حکم کند؟ مرد باشد یا زن؟ نگفته است دیگر! آیا شما می توانید اخذ به اطلاق بکنید و بگویید که زن هم می تواند حاکم باشد؟

تلمیذ: نمی شود.

استاد: چرا نمی شود؟

تلمیذ: چون در لسان شرع نیست.

استاد: خود لسان شرع همین است دیگر. و اصلاً بحث ما در لسان شرع است. ما در محاورات، در همه جا فقط به سیره عقلانیه عمل می کنیم. ما اصلاً دلیل شرعی نداریم. کدام اصول لفظی از طرف شارع آمده؟!

^۱ . سوره مائده (۳) آیه ۴۴.

اصل عمل به ظاهر و عام و... مگر از طرف شارع آمده است؟! همه‌اش سیره عقلا است که ما داریم سیره عقلا را در شرع پیاده می‌کنیم.

این حساسیت‌ها به خاطر این است که چون مسئله شرع، مسئله عقاب و ثواب و... است، یک مقداری دست و پای انسان را می‌بندد و انسان بیشتر مقید است، ولی اصل تمام اینها سیره عقلا است.

اگر رئیس یک اداره‌ای به زیردستش بگوید: برو فلان کتاب را از کتابخانه برای من بیاور، و او بداند که آن آقا خیلی آدم خوبی است و می‌خواهد همیشه روی سند اصلی دقت بکند، آیا چون نگفته برو سند اصلی کتاب را بیاور، او می‌تواند برود هر کتابی را بیاورد؟ آیا می‌تواند بگوید: این کلام که برو فلان کتاب را بیاور، نسبت به تمام چاپ‌ها اطلاق دارد؟ نمی‌تواند. پس این کلام مجمل می‌شود.

تلمیذ:....

استاد: همیشه قرینه حالیّه، قرینه بالخصوص روی مورد است. فرض کنید که مولا برای ده کتاب گفته است که چاپ اصل را بگیر و برای یازدهمی نگفته است. در اینجا ما بر اساس یک قرینه عامّه می‌توانیم بگوییم که شاید مولا در مورد یازدهمی یادش رفته است، ولی برای این چند کتاب دیگر قرینه آورده است. آیا شما در اینجا می‌توانید اخذ به اطلاق کنید و بگویید که چون یازدهمی را نگفته است پس مطلق است؟ یا نه، آن قرینه عامّه احتمال جدی را در اینجا مطرح می‌کند. احتمال جدی که مطرح شد دیگر نمی‌توانیم به اطلاق عمل کنیم و باید قدرمتیقن را بگیریم.

تمام صحبت من این است که ما می‌خواهیم بر گرده متکلم بگذاریم که تو منظور این بود. متکلم می‌گوید: از کجا منظور من این بود؟ می‌گوییم: آقا شما نگفتید! می‌گوید: من نگویم، آیا تو عقل داری یا نداری؟! بله، اگر من هیچ قرینه‌ای را نیاورم، تو از این نیاوردن هیچ قرینه، می‌توانی با توجه به عقلت و ارتکازات به اطلاق عمل کنی؛ ولی وقتی که تو در اینجا این قرینه جدی را داری که من در ده مورد گفته‌ام: چاپ اصل را بیاور، ولی در مورد یازدهم نگفتم، آیا عقل تو به عنوان قدرمتیقن هم اجازه نداد که به قدرمتیقن عمل کنی؟! باید به قدرمتیقن عمل می‌کردی و قدرمتیقن این است که آن طبع اصلی را بیاوری. این می‌شود اطلاق کشفی و این می‌شود مقام اجمال. لذا تمام اطلاقات کشفی وجوداً و عدماً دایره مدار احتمال و عدم احتمال است. یعنی ما تا وقتی می‌توانیم به این اطلاق کشفی عمل کنیم که احتمال جدی در سر راه ما نیاید.

اما اگر اطلاق، اطلاق کلامی بود، آن اطلاق کلامی احتمال را کنار می‌زند. یعنی اگر ما از قرائن فهمیدیم که منظور مولا از جلد یازدهم هر چاپی است. مثلاً می‌خواهد به کسی هبه کند، می‌خواهد هدیه بدهد. اینکه می‌خواهد هدیه بدهد قرینه است برای اینکه اگر هر چاپی را بیاوری فرقی نمی‌کند. اینجا اطلاق، اطلاق کلامی می‌شود. یعنی در اینجا این قرینه، قرینه برای احراز اطلاق می‌شود و در اطلاق کلامی باید اطلاق را احراز کنیم، همان طوری که در عام، احراز عام می‌کنیم.

مگر بی حساب و کتاب است که با نبود قرینه برای احراز بگوییم که در اینجا اطلاق و مقدمات حکمت را داریم پس کار تمام است و باید به اطلاق عمل کرد؟ نه، اطلاق مثل عام می ماند و بر جمیع افراد علی السواء دلالت دارد. هر کدام از این افراد مبرئ ذمه هستند. کجا در اطلاق کشفی قضیه این طور است؟ لذا از باب ناچاری و از باب تمسک به سیره عقلاء، بر عهده مولا می گذاریم که چون قرینه نیوردی پس منظور تو در اینجا اطلاق است. مولا هم می گوید: قبول، بر گردن من بگذار. اما وقتی به احتمال جدی رسیدی باید دست از اطلاق برداری و باید قدرمتیقن را بگیری.

روی این حساب قضیه شرطیه **لو خُلّی و طبعه** دلالت بر مفهوم ندارد. انشاءالله در جلسات بعد به سراغ مسائل دیگر برویم.

اللهم صلّ علی محمد و آل محمد